

Samokhvalova, O.V., Kasabova, K.R., Oliinyk, S.H. (2015). *Tekhnolohiia maffiniv ozdorovchoho pryznachennia [Technology of health muffins: monograph]*. Kharkiv: Tekhnolohichnyi Tsentr [in Ukrainian].

21. Чурилов М. Вибірка в маркетингових дослідженнях. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2017. № 3. С. 179–182. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000986505>

Churylov, M. (2017). Vybirka v marketynhovykh doslidzhenniakh [Sampling in marketing research]. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh – Sociology: theory, methods, marketing*, 3, 179–182. Retrieved from <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000986505> [in Ukrainian].

Савицька Наталія Леонідівна, доктор екон. наук, проф., професор кафедри маркетингу, управління репутацією та клієнтським досвідом, Державний біотехнологічний університет, e-mail: natalisavitska2010@gmail.com

Savytska Nataliia, Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor Department of Marketing, Reputation and Customer Experience Management, State Biotechnological University, e-mail: natalisavitska2010@gmail.com

Євлаш Вікторія Владленівна, доктор техн. наук, проф., професор кафедри хімії, біохімії, мікробіології та гігієни харчування, Державний біотехнологічний університет, e-mail: evlashvv@gmail.com

Evlash Viktoriia, Doctor of Technical Sciences, Professor, Professor Department of Chemistry, Biochemistry, Microbiology and Food Hygiene, State Biotechnological University, e-mail: evlashvv@gmail.com

Олініченко Катерина Сергіївна, канд. екон. наук, доц., доцент кафедри маркетингу, та медіакомунікацій, Державний біотехнологічний університет, e-mail: olinichenko.katerina@gmail.com

Olinichenko Kateryna, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor Department of Marketing, Reputation and Customer Experience Management, State Biotechnological University, e-mail: olinichenko.katerina@gmail.com

УДК 339.51:67.012

DOI: <https://doi.org/10.31359/2312-394X-2025-37-1-134>

ОЦІНКА ВПЛИВУ ЦІНОВОГО ФАКТОРУ НА ЗМІНУ ДОХОДІВ ВІД ЕКСПОРТУ

К.Б. Лещук

У статті здійснено оцінки впливу цінового фактору на доходи від зовнішньої торгівлі України, зокрема основних експортних товарів — групи

недорогоцінних металів; визначено обсяг втрат українських експортерів сировинних товарів від зниження цін на світових ринках.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, торговельний дохід, ціновий фактор.

ASSESSMENT OF THE PRICE FACTOR IMPACT ON THE FOREIGN TRADE INCOME CHANGE

K. Leshchuk

Foreign trade in base metals is an important part of the development of the economy of Ukraine. The products of the metallurgical industry are in demand on the world market, and their export ensures the formation of a significant part of foreign trade revenues. The purpose of the article is a quantitative analysis of the impact of the price factor on changes in foreign trade revenues of the leading group of Ukrainian export goods – base metals. This goal is defined in the hypothesis that the price factor has a significant impact on the volume of trade revenues in foreign economic activity. The methodological basis of the study is the determination of price "terms of trade" based on price indices, as well as the use of the index method to assess the impact of the price factor on trade profit (loss). A number of trends in the development of Ukraine's foreign trade have been identified, in particular, the rapid growth of the negative balance in the main groups of commodity exports and the predominance of the growth rates of import prices compared to the growth rates of exports. Based on the calculations, it was established that in 2023 trade loss from trade in base metals amounted to 390.8 million USD, and in 2024 – 386.4 million USD, respectively. It is proved that the trade loss in the base metals group was largely due to the influence of the price factor in the ferrous metals group. In 2023, the trade loss in trade in ferrous metals amounted to 386.0 million USD, which is 98.7% of the total trade loss in the base metals group. In 2024, the trade loss in the commodity subgroup "ferrous metal products" amounted to 183.7 million USD, or 98.4% of the total trade loss. The calculation of trade losses made it possible to outline the scale of losses to the Ukrainian economy from the deterioration of the "terms of trade." The study made it possible to identify the prospects of the studied goods in foreign trade from the point of view of state regulation of the development of the national economy.

Keywords: foreign economic activity, export, import, trade profit, price factor, national economy.

Постановка проблеми у загальному вигляді. За минулі роки спостерігається погіршення цінової кон'юнктури для значної частини товарів українського експорту, передусім сировинних товарів і товарів із низьким ступенем обробки. Водночас спостерігається зростання цін на переважну більшість товарних груп готової продукції, а також сировинних товарів. За значних обсягів зовнішньої торгівлі погіршення цінової кон'юнктури скорочує купівельну спроможність експортних

доходів, призводить до прискореного зростання імпорту. Дисбаланс між доходами від експорту та імпорту за провідними товарними групами негативно впливає на торговельний і платіжний баланси країни, призводить до напруження на валютному ринку. Поточна ситуація у світовій торгівлі характеризується посиленням конкуренції, підвищенням вимог до якості продукції, що обмежує економічний і стратегічний шанс для України щодо прискорення економічного розвитку за рахунок нарощування експортного потенціалу.

Вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від торговельної політики, в основу якої покладено оцінку ризиків та можливостей українських товаровиробників з урахуванням їхнього виробничого потенціалу та переваг у міжнародній торгівлі. У зв'язку з цим аналіз впливу цінового фактора на розмір торговельних доходів від зовнішньоекономічної діяльності набуває важливого значення. Особливу актуальність обумовлює той факт, що за минулі роки торговельний баланс України за багатьма товарними групами характеризується масштабним постійним зростанням від'ємного сальдо. Наведене положення свідчить про те, що товарну політику підтримки експорту необхідно розглядати в контексті зміцнення конкурентоспроможності національної економіки та забезпечення її зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження зовнішньоекономічної діяльності України присвячені публікації багатьох дослідників, зокрема, Т. Мельник, Т. Олійник, М. Матвеева, Г. Єфімової, С. Тульчинської, М. Рахман та ін. У їх роботах акцентується, що в сучасних умовах спостерігається зниження обсягу експорту та, відповідно, збільшення імпорту товарів. Останнє пов'язане переважно з погіршенням умов виробництва товарів на експорт. Аналізуючи причини скорочення експорту, А. Кашперська зазначала, що воно було обумовлене у значній мірі падінням зовнішнього попиту на всі товари, крім насіння і плодів олійних рослин [1, с. 36]. На основі проведеного дослідження автор робить висновок: «Структура українського експорту, яка погіршилася в аграрно-сировинний бік і в попередні роки, продовжує деградувати й далі» [1, с. 38].

Досліджуючи сучасні тенденції зовнішньоекономічної діяльності, автори відмічали, що структура зовнішньої торгівлі України за минулі роки зазнала суттєвих змін. На підставі аналізу динаміки та структури зовнішньої діяльності України та ЄС в умовах воєнного стану М.С. Рахман та В.А. Євтушенко роблять висновок, що в експорті переважає сировинний складник [2, с. 43]. До аналогічних висновків

приходить і Г. Єфімова: «Сировинно-орієнтована економіка в поєднанні з технологічною відсталістю виявилась не готовою до викликів сучасної реальності» [3, с. 77]. Досліджуючи тенденції зовнішньоекономічної діяльності, М. Скрипниченко робить висновок, що в Україні протягом 2014–2022 рр. суттєвих зрушень у напрямі підвищення рівня технологічності експорту в Україні не відбулося [4]. На підставі аналізу причин виникнення дефіциту сальдо торговельного балансу О. Романенко та інші роблять висновок, що основною причиною його виникнення став дефіцит у торгівлі машинами, устаткуванням, паливно-енергетичними товарами, продукцією хімічної промисловості [5].

У дослідженні О. Тульчинської ідентифіковано ключові тенденції та їх вплив на перспективи реалізації зовнішньоекономічної діяльності підприємницькими суб'єктами [6]. Зменшення показника експорту, відмічав І. Гаврилюк, не вдалося компенсувати збільшенням поставок до ЄС транспортного обладнання, інших товарів, а також продовольства та сировини для виробництва [7]. Про погіршення «умов торгівлі» при експорті багатьох товарних груп свідчать результати дослідження І. Федулової [8]. Регіональним зрушенням у зовнішньоекономічній діяльності України присвячена праця В. Дятлової [9]. Сучасним тенденціям розвитку зовнішньоекономічної діяльності присвячені праці Т. Олійник [10], Т. Мельник [11], М. Матвеева [12]. «Внаслідок високих нетарифних бар'єрів входу на ринки країн Азії, – відмічали Т.О. Осташко та ін., – подолання цих бар'єрів стає пріоритетним напрямом торговельної політики України» [13, с. 33].

Низка праць вітчизняних економістів присвячена вдосконаленню інструментарію аналізу динаміки експорту та імпорту. Зокрема, у статті, авторами якої є Н. Мазур, О. Кушнір, І. Семенець, індекси умов торгівлі використано для оцінки конкурентно-спроможності окремих продуктів на світовому ринку. На основі цих індексів обґрунтовано шляхи оптимізації структури зовнішніх торговельних операцій [14].

Проте у своїх працях автори не змогли кількісно оцінити вплив цінового фактора на зміну доходів від зовнішньоекономічної діяльності й визначити умовні втрати від погіршення умов торгівлі. Особливого значення набуває оцінка впливу цінового фактора для тих груп товарів, які є провідними для експорту й мають у ньому найбільшу питому вагу. Вирішення цієї проблеми може стати важливим чинником для корегування стратегії розвитку національної економіки, а у вузькому значенні – для перегляду зовнішньоекономічної політики.

Пошук шляхів вирішення вищезазначеної проблеми привів до висунення наукової гіпотези про те, що Україні необхідно відмовитися від нарощування експортного потенціалу сировинних товарів і товарів із низьким ступенем обробки, а зосередити зусилля на структурну модернізацію економіки, спрямовану на нарощування продукції високої технологічної складності та її експорту на найдинамічніші ринки світової економіки, що формуються країнами – потенційними «полюсами» економічного зростання.

Метою статті є обґрунтування рекомендацій щодо розвитку зовнішньої торгівлі на основі кількісної оцінки впливу цінового фактора на зміну торговельних доходів від зовнішньоекономічної діяльності, зокрема від реалізації основної групи товарів українського експорту – недорогочінних металів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для національної економіки з високим рівнем інтеграції у світову економіку важливим фактором, що впливає на рівень торговельних доходів від зовнішньоекономічної діяльності, є ціна. У відкритій економіці зростання фізичного обсягу експорту за умови зниження цін спричиняє скорочення торговельних доходів від зовнішньоекономічної діяльності. Водночас зростання цін на імпорт потребує нарощування фізичного обсягу експорту для оплати зростаючої вартості імпорту. Якщо ціни на експорт зростають швидше порівняно із цінами на імпорт, країна має торговельний прибуток, у протилежному випадку – торговельний збиток. Масштаби торговельного прибутку (збитку) залежать від коливань цінової кон'юнктури на світових ринках, а також масштабів фізичного обсягу зовнішньоторговельної діяльності.

Економіка України характеризується високим рівнем залежності від зовнішньоекономічної діяльності. Так, за даними Державної служби статистики України, обсяг зовнішньоторговельного обороту в 2024 р. склав 5954,8 млрд грн. Співвідношення зовнішньо-торговельного обороту та валового внутрішнього продукту складало понад 75%, а в окремі роки навіть перевищувало 100% (у 2024 р. – 77,8%).

За минулі роки у зовнішньоекономічній діяльності України відбулися негативні процеси, серед них – погіршення торговельного сальдо в торгівлі товарами. Динаміка сальдо у зовнішній торгівлі товарами за 2021–2024 рр. наведена в табл. 1.

Як свідчать розрахунки, в Україні за минулі роки спостерігається негативна тенденція до стрімкого зростання дефіциту торговельного балансу в торгівлі товарами. Якщо у 2020 р. від'ємне сальдо у зовнішній торгівлі товарами складало 5144,3 млн дол. США, то у 2024 р. воно зросло у 5,6 раза і перевищило 29 млрд дол. США. Основною причиною

зростання від'ємного сальдо торговельного балансу в торгівлі товарами стало скорочення експорту з одночасним збільшенням імпорту. Зокрема, вартість експорту товарів скоротилася із 49,2 млрд дол. США у 2020 р. до 41,7 млрд дол. США у 2024 р., або на 15,2%. Водночас вартість імпорту за цей період зросла з 54,3 до 70,6 млрд дол. США, або на 30,0%. Саме поєднання цих негативних тенденцій і обумовило таке стрімке збільшення від'ємного сальдо у зовнішній торгівлі товарами.

Таблиця 1 – Торговельне сальдо у зовнішній торгівлі товарами за 2021–2024 рр.

Рік	Млн дол. США
2020	-5144,3
2021	-4770,8
2022	-11160,2
2023	-27384,1
2024	-29018,1

Джерело: складено автором за даними [14]

Таке стрімке зростання від'ємного сальдо у зовнішній торгівлі товарами несе значну загрозу економічній безпеці країни, зокрема у сфері зовнішньоекономічної діяльності, у валютній сфері. Значний дефіцит торговельного балансу створює масштабну напругу на валютному ринку, вимагає від НБУ проведення масштабних валютних інтервенцій з метою підтримання стабільності валютного курсу. Не меншого значення набуває вплив від'ємного сальдо торговельного балансу на стан платіжного балансу країни. Отже, перед державою постає питання про необхідність масштабних запозичень для фінансування зростаючих обсягів імпорту. Усе це вимагає рішучих дій з боку держави для усунення нинішньої негативної ситуації, яка склалася у зовнішній торгівлі товарами за минулі роки.

Така негативна тенденція була властива для багатьох товарних груп у зовнішній торгівлі товарами. Проте за окремими товарними групами є суттєві відмінності. Динаміка зміни експорту товарів у розрізі окремих товарних груп наведена в табл. 2.

Як свідчить аналіз, починаючи з 2024 р. вдалося переломити негативну тенденцію до скорочення обсягів експорту. Приріст експорту спостерігався за більшістю товарних груп. У найбільшій мірі відновлення експорту відбулося для продуктів рослинного походження, мінеральних продуктів. Нарощують обсяги експорту також машинобудування та металургія.

Незважаючи на відновлення експортного потенціалу, за більшістю товарних груп (за винятком продукції агропромислового комплексу та недорогоцінних металів) спостерігається від'ємне торговельне сальдо. Особливо стрімко скоротилося сальдо за недорогоцінними металами та виробами з них. Якщо у 2021 р. позитивне сальдо в торгівлі товарами цієї групи становило 11,6 млрд дол. США, то у 2024 р. воно скоротилося майже у 20 разів та склало 582,4 млн дол. США. Стійке від'ємне сальдо у зовнішній торгівлі спостерігається за мінеральними продуктами, продукцією машинобудування та хімічної промисловості. Наприклад, величина від'ємного сальдо у зовнішній торгівлі машинами, обладнанням та механізмами зросла від 7,1 млрд дол. США у 2020 р. до 11,9 млрд дол. США у 2024 р., або на 68,3%. Майже вдвічі зросло від'ємне сальдо у зовнішній торгівлі засобами наземного транспорту та мінеральними продуктами. Така ситуація спостерігається тривалий час і свідчить про значні структурні деформації у зовнішній торгівлі України.

Таблиця 2 – Зміни експорту за окремими товарними групами згідно з УКТ ЗЕД за 2020–2024 рр., млн дол. США

Код і назва товарів згідно з УКТ ЗЕД	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
II. Продукти рослинного походження	+3654,8	-2065,3	-1756,0	+1810,9
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	+1290,3	-1088,7	-299,5	+107,4
IV. Готові харчові продукти	+427,4	-1291,6	+774,8	+484,0
V. Мінеральні продукти	+3082,7	-4091,8	-1907,5	+1017,3
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	+795,5	-1528,9	-398,6	+84,9
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	+6961,0	-9987,5	-2087,2	+540,0
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	+773,5	-1527,9	-1110,8	+521,4
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	-80,1	-315,9	-17,2	+88,4

Джерело: складено автором за [15]

Тривалий час основною експортною групою для України були недорогоцінні метали та вироби з них. У 2020 р. обсяг експорту

недорогоцінних металів склав 9,0 млрд дол. США, що становило 18,4% від загального обсягу експорту. У 2024 р. обсяг експорту продукції цієї групи скоротився до 4,4 млрд дол. США, а питома вага знизилася до 10,7%.

У сучасних умовах експорт виступає як важливий інструмент зовнішньої торгівлі, а торгова політика держави для його підтримання – як один із важелів широкої стратегії забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та забезпечення її зростання. Така постановка питання висуває ряд складних проблем, які потребують вирішення. Найскладніша серед них – розробка комплексу заходів для державної підтримки конкурентоспроможності національної економіки. При вирішенні цієї проблеми важливого значення набуває кількісна оцінка втрат і доходів від нарощування експортного потенціалу, передусім сировинних товарів.

На динаміку доходів від експорту й імпорту продукції значною мірою впливає ціновий фактор. Зростання цін призводить до збільшення доходів від зовнішньої торгівлі й, навпаки, зниження цін спричиняє їх скорочення. Особливо помітний вплив цінового фактора за тими видами товарів, які займають значне місце в структурі зовнішньої торгівлі.

В Україні за минулі роки погіршилися цінові умови зовнішньої торгівлі за провідною групою – продукцією металургії. Якщо у 2020–2021 рр. ціни на товари групи недорогоцінних металів зростали, то із 2022 р. спостерігається посилення негативної тенденції, а саме – зниження цін на експорт товарів за основними товарними групами (табл. 3).

Наведені дані свідчать, що у 2021–2022 рр. для провідної групи товарів українського експорту (продукції металургії) на світовому ринку була сприятлива цінова кон'юнктура. Проте починаючи з 2023 р. спостерігалось різке погіршення умов торгівлі. Ціни на експорт металів суттєво скоротилися, водночас ціни на імпорт продовжували зростати. Зокрема, ціни на чорні метали (основну експортну групу товарів) скоротилися у 2023 р. на 15,5%. Ця тенденція дещо покращилася у 2024 р., проте темпи зростання цін на експорт за більшістю товарних груп у торгівлі недорогоцінними металами була значно меншою порівняно із зростанням цін на імпорт.

Протилежна ситуація спостерігається за ціною кон'юнктурою технологічних товарів та товарів із високим рівнем переробки. За цією групою товарів цінова кон'юнктура на світових ринках для вітчизняних товаровиробників була сприятливою, що привело до отримання додаткових торговельних доходів товаровиробниками. Одночасно

спостерігалася тенденція до зростання цін на імпорт. При цьому темпи зростання цін на імпорт перевищували темпи зростання експорту.

Таблиця 3 – Динаміка цін експорту й імпорту окремих підгруп товарів за 2021–2024 рр., %

Назва товарів згідно з УКТ ЗЕД	2021 р.		2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт
<i>I. Сировинні товари</i>								
Чорні метали	172,8	146,0	111,2	130,1	80,9	84,5	99,4	98,1
Вироби з чорних металів	123,4	118,0	136,6	131,2	101,2	102,9	87,0	104,2
Інші вироби з недорогочінних металів	108,5	111,0	128,6	115,2	106,9	107,2	99,4	112,0
<i>II. Технологічні товари та товари з високим рівнем доданої вартості</i>								
Реактори ядерні, котли, машини	110,4	113,3	118,3	111,7	117,2	112,9	105,6	111,3
Електричні машини	105,8	117,3	104,8	115,6	109,8	118,8	101,2	110,8
Залізничні локомотиви	96,0	118,9	127,6	115,4	107,3	102,2	103,4	117,1
Засоби наземного транспорту, крім залізничного	118,2	106,1	120,0	121,5	115,8	110,8	109,1	105,9

Джерело: складено автором за [16]

Така ситуація призводить до втрати купівельної спроможності доходів від експорту, потребує нарощування фізичного обсягу експорту для покриття зростаючої вартості імпорту. Співвідношення між цінами експорту й імпорту у зовнішній торгівлі отримало назву «умови торгівлі». За основними товарними підгрупами індекс умов торгівлі був менше 100%. Так, за даними Державної служби статистики, індекс умов торгівлі у 2023 р. за товарною підгрупою чорних металів склав 95,7%, виробів з чорних металів – 98,4%. Аналогічна ситуація спостерігалася і за багатьма іншими товарними підгрупами. У 2024 р. цінова кон'юнктура на світовому ринку недорогочінних металів

характеризувалася зростанням цін на основні товарні позиції українського експорту, що привело до покращення умов торгівлі. Погіршення умов торгівлі було спричинене багатьма факторами, головним серед яких стало зниження світових цін на основні товари українського експорту – метали.

Для кількісної оцінки впливу цінового фактора на величину торговельних доходів від зовнішньоекономічної діяльності використовується показник, який у системі національних рахунків називається торговельним прибутком (збитком). Він визначається як різниця між вартістю експорту (імпорту) у фактичних цінах та експортом (імпортом) у цінах базового (попереднього) року. Для визначення величини експорту (імпорту) у цінах попереднього року використовувався індексний метод. Розрахунок експорту в базисних цінах здійснювався шляхом ділення вартості експорту в поточних цінах на індекс цін експорту цієї товарної групи. Аналогічно здійснювався розрахунок величини прибутку або втрат національної економіки й за імпортом.

Вплив цінового фактора на динаміку експорту оцінювався на основі індексного методу.

Індекс цін розраховується за формулою Пааше з вагами звітного періоду:

$$I_p = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1}, \quad (1)$$

де q_1 – кількість товарів у звітному періоді;

p_0, p_1 – ціни експорту товарів відповідно в базовому та звітному періодах.

Звідси приріст торговельного доходу за рахунок зміни цін (ΔW_p) складе:

$$\Delta W_p = \sum p_1 q_1 - \frac{\sum q_1 p_1}{I_p}. \quad (2)$$

Обчислимо величину торговельного доходу від експорту основних товарних груп (табл. 4).

Як засвідчили розрахунки, у 2023 р. чи не єдиним сектором, який забезпечив нарощування фізичного обсягу експорту, стало сільське господарство, зокрема вирощування зернових культур. Проте нарощування фізичного обсягу експорту зернових культур (+2095,7 млн дол. США) не змогло компенсувати втрати експортерів від зниження цін (2897,2 млн дол. США).

Таблиця 4 – Вплив фізичного обсягу та цінового фактора на зміну експорту окремих груп товарів за 2020–2024 рр., млн дол. США

Група товарів	2022 р.			2023 р.			2024 р.		
	всього	в тому числі за рахунок		всього	в тому числі за рахунок		всього	в тому числі за рахунок	
		фізичного обсягу	Цін		фізичного обсягу	цін		фізичного обсягу	цін
<i>I. Сировинні товари</i>									
Зернові культури	-3235,7	-3270,5	+34,8	-801,5	2095,7	-2897,2	+1111,6	+1052,8	+58,8
Чорні метали	-9417,7	-9875,2	+457,5	-1884,7	-1258,7	-626,0	+448,7	+466,6	-17,9
Вироби з чорних металів	-241,6	-523,3	+281,8	-170,5	-180,9	+10,4	+66,3	+207,9	-141,6
Інші вироби з недорогоцінних металів	-42,5	-80,2	+37,7	-3,4	-14,1	+10,7	-8,6	-7,7	-0,9
<i>II. Технологічні товари та товари з високим рівнем доданої вартості</i>									
Реактори ядерні, котли, машини	-945,9	-1127,6	+181,7	-217,9	-358,1	+140,2	-92,2	-138,3	+46,1
Електричні машини	-582,0	-698,9	+116,9	-892,9	-1042,1	+149,2	+613,6	+586,7	+26,9
Залізничні локомотиви	-141,3	-173,0	+31,7	+40,5	27,7	+12,8	+41,2	+33,8	+7,4
Засоби наземного транспорту, крім залізничного	-33,2	-55,2	+22,2	-35,7	-49,1	+13,3	-9,8	-17,1	+7,4

Джерело: складено авторами за [15; 16]

У 2024 р. ціновий фактор забезпечив незначне збільшення торговельних доходів від експорту зернових культур та негативно вплинув на основні товарні групи українського експорту – продукцію металургії. Питома вага цінового фактора в загальному прирості доходів від експорту зернових культур становила 5,3%. Водночас за технологічними товарами машинобудування спостерігалася зворотна тенденція. Тут вплив цінового фактора був більш суттєвим. Так, питома вага цінового фактора в прирості експорту залізничних локомотивів становила 18,0%, електричних машин – 4,4%. За засобами наземного транспорту ціновий фактор не зміг компенсувати втрати експортних доходів за рахунок скорочення фізичного обсягу експорту.

Ціновий фактор суттєво вплинув на сальдо зовнішньої торгівлі основної групи товарів – недорогоцінних металів. Прискорене падіння цін на провідні експортні групи товарів порівняно зі зниженням цін на імпорт стали однією з причин виникнення від'ємного сальдо у зовнішній торгівлі та скорочення валютних ресурсів. Така ситуація є характерною передусім для ринків сировинних товарів і товарів із низьким рівнем обробки. Падіння світових цін змушує вітчизняних товаровиробників нарощувати фізичні обсяги експорту для компенсації цих втрат, що нерідко вимагає значних інвестицій.

Уникнути серйозних загроз економічній безпеці країни можна лише шляхом проведення структурної перебудови національної економіки та переходу від нарощування фізичного обсягу сировинних товарів і товарів із низьким рівнем обробки до експорту готових виробів і товарів із високим рівнем обробки. Але це завдання досить складне та масштабне і, як показує досвід, ще досі не вирішене. Розв'язання цієї складної проблеми потребує розширення внутрішнього попиту, налагодження випуску готової продукції.

Висновки. За минулі роки відбулися негативні зміни цінової кон'юнктури при торгівлі основними товарами українського експорту – зерновими культурами та недорогоцінними металами. Зниження цін на експорт призвели до суттєвих торговельних втрат національної економіки. Зокрема, у 2023 р. втрати українських експортерів зернових культур перевищили 2,8 млрд дол. США, продукції металургії – 0,6 млрд дол. США. У 2024 р. через зростання цін на зернові культури втрати товаровиробників основних сировинних товарів були значно меншими. Нарощування фізичного обсягу сировинних товарів не в змозі компенсувати втрати товаровиробників від зниження експортних цін. Така ситуація є результатом нестійкості ринків сировинних товарів, відносного зменшення значущості в торгівлі сировиною, погіршенням умов торгівлі та збільшенням нееквівалентності обміну. Водночас за

технологічними товарами й товарами з високим рівнем обробки спостерігається зворотна тенденція. Відновлення експортного потенціалу цих товарів супроводжується збільшенням доходів експортерів за рахунок цінового фактора. Проведені дослідження доводять помилковість державної політики нарощування експорту сировинних товарів. Як свідчать розрахунки, така стратегія несе значні ризики для національної економіки, призводить до консервації нинішньої низькоінноваційної структури експорту. Така структура містить у собі значні загрози фінансовій безпеці держави, призводить до зростання імпорту високотехнологічних товарів і товарів із високим рівнем обробки. У зв'язку з цим подальші дослідження з даної теми потребують обґрунтування напрямів державної стратегії зовнішньоекономічної діяльності, спрямованої на обмеження експорту сировинних товарів і товарів із низьким рівнем обробки, та підтримку національних виробників, які мають конкурентні переваги у виробництві технологічних товарів.

Список джерел інформації / References

1. Кашперська А.І., Яцюк О.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Бізнес Інформ*. 2024. № 5. С. 32–42. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-5-32-42>.

Kashperska, A.I., Yatsiuk, O.V. (2024). Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstv: suchasni vyklyky ta perspektyvy rozvytku [Foreign economic activity of enterprises: modern challenges and development prospects]. *Biznes Inform – Business Inform*, 5, 32–42. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-5-32-42> [in Ukrainian].

2. Рахман М.С., Євтушенко В.А., Рудас Д.С. Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами ЄС. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 47. С. 39–44. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct47-7>.

Rakhman, M.S., Yevtushenko, V.A., Rudas, D.S. (2020). Zovnishnoekonomichna diialnist Ukrainy z krainamy YeS [Ukraine's foreign economic activity with EU countries]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, 47, 39–44. doi: <https://doi.org/10.32843/infrastruct47-7> [in Ukrainian].

3. Єфімова Г.В., Побережець О.О. Зовнішньоекономічна діяльність України в умовах воєнного стану. *Economic synergy*. 2024. Iss. 2. С. 63–84. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2024-2-5>.

Yefimova, H.V., Poberezhets', O.O. (2024). Zovnishnoekonomichna diialnist Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Foreign economic activity of Ukraine under martial law]. *Economic synergy*, 2, 63–84. doi: <https://doi.org/10.53920/ES-2024-2-5> [in Ukrainian].

4. Макроперспективи ендогенізації економічного розвитку України: колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України М.І. Скрипниченко; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2021. С. 19–56. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/355.pdf>.

Skrypnychenko, M.I. (ed.) and others (2021). *Makroperspektyvy endohenizatsii ekonomichnoho rozvytku Ukrainy: kolektyvna monohrafiia [Macroperspectives of endogenization of economic development of Ukraine: collective monograph]*. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, State Institute of Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine". Retrieved from <http://ief.org.ua/docs/mg/355.pdf> [in Ukrainian].

5. Романенко О.В., Алавердян Л.М., Юдічева О.П. Оцінка перспектив розвитку зовнішньої торгівлі товарами в умовах воєнного стану в Україні. *Ефективна економіка*. 2023. № 9. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.42>

Romanenko, O.V., Alaverdian, L.M., Yudicheva, O.P. (2023). Otsinka perspektyv rozvytku zovnishnoi torhivli tovaramy v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Assessment of the prospects for the development of foreign trade in goods under martial law in Ukraine.]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 9. doi: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.42> [in Ukrainian].

6. Тульчинська С.О., Копійка С.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств в умовах глобальних трансформацій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 24. С. 61–65. DOI: 10.32702/2306 6814.2023.24.61.

Tul'chyn's'ka, S.O., Kopyjka, S.V. (2023). Zovnishn'oekonomichna diialnist pidpryemstv v umovakh hlobalnykh transformatsij [Foreign economic activity of enterprises in the context of global transformations]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 24, 61–65. doi: 10.32702/2306 6814.2023.24.61 [in Ukrainian].

7. Гаврилюк І.І. Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами Європейського Союзу. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3344>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-3>.

Havryliuk, I.I. (2024). Zovnishnoekonomichna diialnist Ukrainy z krainamy Yevropejskoho Soiuzu [Foreign economic activity of Ukraine with the countries of the European Union]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 59. Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3344>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-3>. [in Ukrainian].

8. Федулова І. Зовнішня торгівля України продукцією АПК. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2024. № 4. С. 86–107. DOI: 10.31617/3.2024(135)06.

Fedulova I. (2024). Zovnishnia torhivlia Ukrainy produktsiieiu APK [Foreign trade of Ukraine in agricultural products]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – Foreign trade: economics, finance, law*, 4. 86–107. doi: 10.31617/3.2024(135)06 [in Ukrainian].

9. Дятлова В.В., Дятлова Ю.В., Єрохіна Д.О. Розвиток зовнішньоторговельного сектору економіки: методичний аспект оцінювання регіональних тенденцій. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Вип. 18. Т. 1. С. 101–111. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.1.18.101-111>.

Diatlova, V.V., Diatlova, Yu.V., Yerokhina, D.O. (2022). Rozvytok zovnishnotorhovelnogo sektoru ekonomiky: metodychnyj aspekt otsiniuvannia

rehionalnykh tendentsij [Development of the foreign trade sector of the economy: a methodological aspect of assessing regional trends]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – Current problems of economic development of the region*, 18(1), 101–111. doi: <https://doi.org/10.15330/apred.1.18.101-111> [in Ukrainian].

10. Олійник Т.І., Скитченко Ю.О. Зовнішньоекономічна торговельна діяльність України: аналіз, тенденції та перспективи розвитку. *Бізнес Інформ*. 2024. № 7. С. 48–57. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-48-57>.

Olijnyk, T.I., Skitchenko, Yu.O. (2024). Zovnishnoekonomichna torhovelna diialnist Ukrainy: analiz, tendentsii ta perspektyvy rozvytku [Foreign trade activity of Ukraine: analysis, trends and development prospects]. *Biznes Inform – Business Inform*, 7, 48–57. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-48-57> [in Ukrainian].

11. Мельник Т., Ковальова М. Зовнішня торгівля України у контексті процедури спільного транзиту. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. № 5. С. 4–17.

Melnyk, T., Kovaleva, M. (2023). Zovnishnia torhivlia Ukrainy u konteksti protsedury spilnoho tranzytu [Foreign trade of Ukraine in the context of the common transit procedure]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – Foreign trade: economics, finance, law*, 5, 4–17 [in Ukrainian].

12. Матвєєв М.Е., Лебедченко В.В., Гайдай Г.Г. Регулювання ЗЕД в умовах війни. *Наукові перспективи*. 2022. № 5. С. 232–245. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)-232-245](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23)-232-245).

Matveiev, M.E., Lebedchenko, V.V., Hajdaj, H.H. (2022). Rehuliuвання ZED v umovakh vijny [Regulation of foreign economic activity in wartime]. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives*, 5, 232–245. doi: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)-232-245](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23)-232-245) [in Ukrainian].

13. Вплив багатоплярної глобалізації на зовнішню торгівлю України: колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НААН України Т.О. Осташко; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Київ, 2024. 330 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Vplyv-bahatopoliarnoi-hlobalizatsii-na-zovnishniu-torhivliu-Ukrainy.pdf>.

Ostashko, T.O. (ed.) and others (2024). *Vplyv bahatopoliarnoi hlobalizatsii na zovnishniu torhivliu Ukrainy: kolektyvna monohrafiia [The impact of multipolar globalization on Ukraine's foreign trade: a collective monograph]*. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, State Institution "Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine". Retrieved from <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Vplyv-bahatopoliarnoi-hlobalizatsii-na-zovnishniu-torhivliu-Ukrainy.pdf> [in Ukrainian].

14. Мазур Н., Кушнір О., Семенець І. Місце України на зовнішніх ринках: стан і проблеми. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 86–92. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct35-12>.

Mazur, N., Kushnir, O., & Semenets, I. (2019). Ukrainy na zovnishnikh rynkakh: stan i problemy [Ukraine's place in foreign markets: state and problems]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, 35, 86–92. doi: <https://doi.org/10.32843/infrastruct35-12> [in Ukrainian].

15. Товарна структура зовнішньої торгівлі за відповідні роки. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

Tovarna struktura zovnishnoi torhivli za vidpovidni roky. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Commodity structure of foreign trade for the corresponding years. State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

16. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

Indeksy fizychnoho obsiahu, serednikh tsin ta umov torhivli u zovnishnii torhivli Ukrainy tovaramy. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Indices of physical volume, average prices and terms of trade in Ukraine's foreign trade in goods State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

Лещук Костянтин Борисович, канд. юр. наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та адміністративного права, Харківський університет у формі ТОВ, e-mail: leshchuk.com@fmail.com; ORSID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0412-3003>

Leshchuk Kostiantyn, Candidate of Science (Law), Associate Professor of the Department of Criminal Law and Administrative Law, e-mail: leshchuk.com@fmail.com; ORSID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0412-3003/>